

УДК 27-73"05"
27-732.2 Григорије I, папа
27-36 Јован Посник, свети
DOI: 10.5937/sabornost2216147T
Оригинални научни рад

Славиша Тубин*

Хришћански културни центар др Радован Биговић, Београд

**Првенство у Цркви у светлу појаве *οικουμενικός*
у титулатури константинопољског патријарха:
Протести папе Григорија I Двојеслова
патријарху Јовану IV Поснику**

Abstract: Предмет овог рада јесте богословско истраживање унутарцрквених импликација које је оставила појава екуменске титуле цариградског првојерарха. Време појаве јесте шести век, и то је доба још увек важећег империјалног јединства, али већ тада су се јављале изражајне међупомесне разлике које су се рефлектовале у односима и полемичким диспутима римске и цариградске катедре. Главну проблематику рецепције ове титуле доносе нам протести папе Григорија Двојеслова који је осудио титулу и изнео низ богословски аргументованих замерки које су имале за циљ да покажу неодрживост титуле у предању Цркве на саборном нивоу. Циљ рада јесте да идентификује, а затим анализира теолошке аспекте Григоријевих замерки на титулу Цариграда, дајући етимолошки осврт на рецепцију појма *οικουμενικός* као *universalis* на Западу.

Key words: Григорије I Двојеслов, Јован IV Посник, титула, *οικουμενικός*, *universalis*, диспут, еклисиолошке последице.

1. Појава термина *васељенски* у титулатури патријараха Цариграда

1.1. Васељенски сабори и васељенска катедра

Од свог благодатног почетка Црква је поседовала свест да у себи обухвата васцелу васељену. Католичански дух Цркве подразумевао је неразлучно јединство помесних Цркава (*еклисиолошку нужност*) у једној васељенској пуноћи.¹ Црква се кроз појаву сабора у прва три века пројављује у јединству Евхаристије и Причешћу (Заједничарењу) епископа када се у целој васељени Црква јавља као *једна Евхаристија и један ейископий*

* slavisa.tubin91@gmail.com

¹ Зизјулас, 1997, стр. 258.

(*episcopatus unus est*).² Од IV века сабори Цркве развијају се у васељенске саборе као највиши облик саборског система, власти и ауторитета Цркве.³ Католичанска Црква као *Сабрање народа Божијеј* и васељенски сабори као највиши израз пројаве воље Цркве нису само скупштина (саборовање) верног народа већ и „пројава Бога“ и тројичне реалности „Бога, Христа и Духа“. Управо Дух Свети конституише и изграђује Цркву даровима Заједништва који се огледају у јединству *једне чаше* (Евхаристије), *једној ейискојо* и познања првог епископа међу помесним Црквама у васељени.⁴ Свако рукоположење, свака служба у Цркви, свако међупомесно јединство, помесно или васељенско саборовање има свој темељ у Евхаристији као *Служби све Цркве*.⁵ Од 325. године појављује се већи ауторитет од помесних сабора на којима су се окупљали архијереји једне или неколико помесних Цркава. Сазивањем општег сабора епископа од стране цара Константина у Никеји 325. године појављује се феномен васељенских сабора.⁶ Црквени писци нам говоре како је окупљање отаца на Првом васељенском сабору било не само из свих крајева велике Римске империје, већ и из *варварских* земаља, Скитије (области данашње јужне Русије и средње Азије), као и Персије.⁷ Дакле, васељенски сабори су били глобалног, мундијалног карактера и нису били везани само за једну државу, или нацију — у овом случају Римско царство.⁸ Васељенски сабори су подразумевали пуноћу саборовања свецеле васељене. Не занемарујући историјску страну настанка васељенских сабора, ипак, треба истаћи да њихову генезу не можемо посматрати споља, у историји, већ њихово порекло, свагда, извире из Тајне Евхаристије као светајне саборности Цркве. Васељенски сабори нису били примарно историјски већ, најпре, црквени догађаји и пројава Божије воље у свету (васељени). О реченом сведоче и саборске речи апостола: „Угодно би Духу Светоме и нама“ (Дап 15, 28). Свети Иринеј Лионски је у свом символу вере за Цркву казује да је *расејана ѿ целој васељени, све до крајева земље (васељене)*,⁹ што указује на посланички, мисијски карактер Цркве која је остварена апостолским трудом и делатним извршењем Учитељевих речи: *Идиѿте дакле, и научиѿте све народе крстиѿти их у име Оца, и Сина и Свейѿога Духа* (Мт 28, 19–20). Сабирање епископа, као апостолских наследника *са свих*

² Зизјулас, 1997, стр. 181–182.

³ Зизјулас, 1997, стр. 258.

⁴ Зизјулас, 2008, стр. 106–114.

⁵ Зизјулас, 2013, стр. 13–34.

⁶ О улози цара Константина у сазивању Првог васељенског сабора и месту цара на сабору: Матић, 2011, стр. 252–255.

⁷ Схоластик, 2002, стр. 13.

⁸ У хришћанском Риму, односно Византији, са временом био је присутан феномен покушаја *институционализације* или *империјализације* Цркве: Јанарас, 2004, стр. 86–99; Баковац, 2018, стр. 141–145.

⁹ Крштењски символ Иполита Римског: Јевтић, 2002, стр. 487–488.

крајева земље, не само да показује наднационални карактер васељенских сабора, већ и пројаву њих као продужене Педесетнице, као рекапитулације апостолске *једносушности* и примање Духа Светог. Васељенски сабори су били живи показатељ онтолошке смислености Цркве.¹⁰ Она је настала из Једног (Христа), а даром Педесетнице се претворила у многе, а сабирањем епископа као апостолских наследника са свих крајева света на једно место, представља и сабирање свих помесних пуноћа у једну *јуноћу Духа Светог* у Саборну и Васељенску Цркву — и на концу у рекапитулацију многих у Једног.¹¹ председавати оваквим сабором, било је не само учествовати у *Пуноћи*, већ и првенствовати евхаристијском пуноћом Католичанске Цркве.¹² Питање примата је најтешње било повезано са еклисиолошком успоставом васељенских сабора.¹³

Поред тога што су *блајочесиви цареви* Византије званично сазивали васељенске саборе, они на њима нису имали моћ одлучивања.¹⁴ Конкретно улога царева се завршавала на сазивању епископа васељене. До времена светог папе Григорија (око 540–604) било је пет васељенских сабора, и сви су они одржани на територијама подручним цариградској катедри.¹⁵ Истовремено, од VI века цариградски патријарси почињу да носе титулу васељенских патријараха. Када би се узимање титуле васељенски патријарх довело у везу са председавањем седницама и домаћинством на васељенским саборима од стране патријарха *царској прага* (престонице цара — сазивача сабора — Константинопоља), могла би се претпоставити слика првенствујућег у Цркви на екуменском нивоу не само при одржавању седница сабора, већ са импликацијама и у распону између самих сабора.¹⁶

¹⁰ „Православно богословље је показало да саборност Цркве не конституише као јединство расејаност по васељени, већ као јединство у истости и истоветности евхаристијског опита Царства Божијег“; Ђаковац, 2018, стр. 109.

¹¹ Сабирање епископа са свих крајева земље је било сабирање оних који поседују једномислије у вери Христовој. Управо једносмислије је изражено кроз Сабор, који није установа изнад помесне Цркве већ установа јединства и саборне повезаности све Католичанске Цркве; Зизјулас, 2001, стр. 99–100.

¹² О свеопштем карактеру васељенских сабора, Петровом примату и првенствовању у Цркви погледати: Мајендорф, 2008, стр. 41–55.

¹³ Евхаристијска саборност Цркве на Истоку је неодвојива од општења са престолом Цариграда; Фидас, 2018, стр. 205–2012.

¹⁴ О улози ромејског цара у сазивању васељенског сабора, погледати: Мајендорф, 2008, стр. 49.

¹⁵ Први васељенски сабор у Никеји; Други васељенски сабор у Константинополису; Трећи васељенски сабор у Ефесу; Четврти васељенски сабор у Халкидону, Пети васељенски сабор у Цариграду: О историјским приликама сазивања и догматским токовима опширније погледати: Поповић, 2002, стр. 15–101.

¹⁶ Интересантна је констатација Ива Конгара коју је темељио углавном на германској византологији, а према којој цариградски појам васељенски треба разумети у смислу римско-царски, односно *империјални*. Саборовање целе васељене око цара Новог Рима и његовог престоничког патријарха није значило *de facto* патријарховање целом *насељеном*

Када се има на уму свеопшти међународни (васељенски) карактер сабора, узимање титуле *васељенски* од стране константинопољског патријарха — за папу Григорија је био јасан сигнал покушаја да се успостави нова идеја примата у Цркви. У том контексту ако се сабирање васељенског сабора посматра као рекапитулација апостолског сабора, као сабирање апостола (апостолских наследника) *са конца васељене* све до оног који је *васељенски* — онда би он био председавајући и првенствујући у љубави. Зато и не чуди када видимо да Григорије Јовану Поснику замера да није наследник директне апостолске катедре, а тим следствено — да је увек међу апостолима Петар првенствујући,¹⁷ — тим и римски патријарх првенствујући над патријарашком браћом са Истока. Поред тога што ћемо видети да папа Григорије, апсолутно одбацује и крајње негира титулу *васељенски*, наше истраживање показује нам битну чињеницу — да је прво литерарно помињање титуле везано за васељенске саборе, али, примарно не за Константинопољску, већ за Римску столицу. Оно што је чинило срж папиних протеста јесте било навођење опасности које је титула наводно рађала, а то су еклисиолошке последице.

1.2. Први помени појма *васељенски* и Римски патријархат

Предхалкидонски спорови нам доносе помен титуле *екуменски*, када се папи Лаву ђакон Александријске Цркве обраћа као *архиејискоју и екуменском ѱаѱријарху Рима*.¹⁸ Поред титулисања папе Лава као екуменског од стране источних, то је чињено и папама Хормизду, и Агапију.¹⁹

Видимо да појава појма *екуменски* при обраћању папи Лаву бива у вези са васељенским сабором, односно његовом покренутом проблематиком. Дакле, ако постоји неки проблем, и настојање целе Цркве да на васељенском нивоу реши тај проблем саборно, онда је онај патријарх који првенствује у љубави — истовремено и васељенски, јер у проблематици, у њеном решавању учествује цела васељена, а онај првенствујући — *председавајући у љубави* тако целој Цркви првенствује и целој васељени. Ако се част називања неког првојерарха *васељенски* сагледава кроз призму *председавања у љубави*, то значи да — условно речено — не представља предањску датост, већ динамичну условљеност и могућност мењања носиоца звања у смислу

земљом, већ право части у њеном сабору у смислу иконизације Небеског Царства. Kongar, 2014, стр. 39–40.

¹⁷ Demasopoulos, 2009, стр. 608.

¹⁸ Mansi, 1759–1797, стр. 1005.

¹⁹ Посланица Анастасија папи Хормизду се обраћа као *екуменском*: Epistola Anastasii ad Hormisdam, Mansi, 1759–1797, стр. 424–425; Ibid, стр. 895. Поред помињања *oikumenos* у писму папи Лави и римским епископима, први помен овог појма се може детектовати у писму Дискору са Разбојничког сабора 449. године: Ibid, стр. 602. Опширније о првим појавама титулатуре *васељенски* у Римској и Цариградској катедри, као и дубљој проблематици рецепције 28. канона Халкидона погледати: Вранић, 2010, стр. 303–217.

промене првенства са једне на другу помесну Цркву.²⁰ Овакво сагледавање су могле угрожавати само две ствари, а то је Петров примат, односно став Римске Цркве о непромењивом првенству Петрових наследника међу осталом браћом, или институционализација титуле, и њено месно фиксирање. Ово друго је управо учинила катедра Новог Рима, са озваничењем титуле οικουμενικός. Папа Григорије је увидео у овоме опасност да Цариград сукцесивно не само преузме *председавање Црквом у љубави* од Рима, већ и трајно васељенски првенствује и над Западом. Историјски динамизам и улога престоног града као Новог Рима, при одржавању васељенских сабора, уздигли су Константинопољ од новоизграђеног града, до Риму једнаке катедре.²¹ На том временски — релативно — кратком путу Цариград је апсорбовао апостолску катедру Ефеса и Мале Азије, затим и митрополије Тракије и Понта, а у диптиху прстигао је и Антохију и Александрију, изједначивши се са Римом.²² Могуће да је цариградско узимање титуле папа видео као задњи чин у покушају да се прстигне у диптиху и сам Рим. Ово није било без оправдања јер је држава на овом путу свесрдно подржавала Константинопољ. Стога, ако је Константин учинио *немојуге*, и *Вечийи град* заменио *Новим Римом*, Константинови царски наследници могли су тако помоћи да у црквеном првенству Нови Рим тријумфује над Старим. Папа Григорије одлучно се бори против ове идеје, али јој као против решење нуди другачији, али опет став фиксираног примата који почива на Петровој стени. На цариградску институционализацију Григорије одговара питањем шта ако Цариград опет падне у јерес — као што је историјски највише као катедра до тада и чинио — и шта онда са васељенским поретком, али закључићемо — исто питање би се могло поставити и за Петрово првенство.

1.3. Јованово усвајање титуле као потенцијални одговор на Григоријево универзалистичке тежње

Као што је Нови Рим у изграђивању сопствених институција опонашао Стари Рим, тако се и Цариградски патријархат доследно угледао на Римску Цркву, не само у контексту изграђивања духовне инфраструктуре него и на пољу угледа столице и достојанства у првенству. Имајући апсолутну подршку државе у овом правцу, односно цара сазивача васељенских сабора, ромејски патријарси су, достигавши усвајање 28. канона Четвртог

²⁰ Уздизање Цариграда, затим увршћавање Јерусалима у пет великих патријаршија, отпадане Рима из диптиха, улазак Москве у пентархију.

²¹ О двадесет осмом канону Халкидона и изједначавању првенства части Рима и Цариграда: Милаш, 1896, 390–391; Поповић, 2002, стр. 98–99. О стању до пре Халкидонског сабора са освртом на трећи канон Другог васељенског сабора који Цариград уздиже до другог места у диптиху погледати: Јевтић, 2005, стр. 51.

²² О различитим историјским, географским и административним условима који су поред апостолског првенства имали улогу у уздизању Константинопоља у диптиху на Другом васељенском сабору погледати: Фидас, 2018, стр. 93–97.

васељенског сабора, своје достојанство катедре изједначили са Римском столицом. Истина, док су остале патријаршије признале овај канон, односно ново стање примата и редослед диптиха, Рим под папом Лавом I то није признао. Достигнут је један *status quo* што је довело до збуњујућег фактора који би могло да се огледа у питању: ко је првенствујући у Цркви? Са позиције Римског царства овакво стање је било и симболично и сликовито јер се царство поделило на Источно и Западно, па су тако сада два патријарха на Истоку и на Западу симболизовала и двоједну римску државу. Пак, са еклисиолошке перспективе доношење новог *status quo* Запад је пропустио да сагледа у смислу да Исток Риму сматра Константинопољ равним, док је Исток испустио да схвати да Запад никада није признао канон, и да сходно томе наставља даљу перцепцију црквеног живота без намере кориговања по 28. канону Халкидона.²³ У Григоријево време долази до фузије свих црквених центара Запада под патријархом Рима,²⁴ у том смислу узимање титуле васељенски би се могло посматрати као динамички покрет Цариграда да заштити Исток, односно спречи даљу фузију под Петров патронат Рима, а уједно одбрани сопствено сапрвенство, које је делио са Римом сходно 28. канону Халкидона.²⁵

2. Протести папе Григорија и богословско-полемичка борба са Цариградом

Посланица двадесет осма папе Григорија Двојеслова је означила богословско-полемички сукоб Римске и Константинопољске катедре. Разлог је био у узимању титуле *васељенски* од стране цариградског патријарха. Папа је погрешно мислио да је овим титулисањем патријарх хтео приградити за себе монархистички статус унутар Целе Цркве, стављајући се нормативно и ауторитативно изнад свих осталих помесних Цркава. На Истоку, као и у самом Константинопољу титула није сматрана на овај начин, нити је имала интенције да промени канонски поредак диптиха Цркве, већ је указивала на част Цариграда као стоног града Византијске империје која је као живи продужетак Римске царевине себе сматрала за екуменоцентрично,

²³ Тек су наступајући векови носили развијање проблематике између првенства Старог и Новог Рима. Мајендорф наводи интересантан случај у доба патријарха Фотија када је усагласио мир са папом Јованом VIII те да је тада наступило краткотрајно, али *de facto двовлашће* примата у цркви кроз првенство Рима на Западу и њему раван Константинопољ на Истоку: Мајендорф, 1998, стр. 74.

²⁴ Британска и Галијска црква, Аквилејска архиепископија, и веома битна катедра Картагинске цркве у Григоријево време видимо да потпадају под непосредну јурисдикцију Римског патријархата: За Картагинску цркву погледати Григоријева писма: Свим епископима Нумидије, 576–577, као и писма архиепископу Картагине, 604, 686, писмо архиепископу Милана 653: *Gregory the Great*, доступно на www.documentacatholicaomnia.eu. О посебности оснивања Римске јурисдикције као сапостојеће старој Цркви Британије у доба Августинове мисије, односно Григоријева послања погледати: Flechner, 2015, стр. 47–65.

²⁵ Поповић, 1912, стр. 510–515.

односно универзално(централно) царство на васељени. Опет, етимолошки неспоразум генерисао је диспут Старог и Новог Рима.

2.1. Папин аргумент о световном пореклу

Будући да одговори патријарха Јована Посника папи Григорију нису сачувани, ми не можемо да знамо, нити да приближно покушамо реконструкцију Јованове теолошке апологије титуле. Јасно је из папиних писама да се водио диспут, и да је папа имао мноштво оштрих богословских замерки, а не помиње богословско оправдање Истока о титулатури *васељенски* док сам непрестано истиче световно порекло именовања.

Управо световно порекло као аргумент је оно што је Јовану од Григорија замерено и нарација посланица папе патријарху то непрестано помиње. Постулат неприхватљивости (по папи) световне титуле патријарха јесте да сходно Јеванђељу свет у злу лежи и да је суштински богопротиван, док црквено Предање своје наслеђе црпи у апостолима и њиховом Учитељу. Када Григорије замера Јовану *ѳокушај ѳриѳрадљивања новој имена*, у двадесет осмој посланици *οικογενικός* назива *ѳоносно ѳиѳиулом*, истичући тако њен наводни ванцрквени карактер и генесис.²⁶ У писму XX адресираном цару Маврикију Григорије I титулу назива *ѳрофаном*,²⁷ а то исто чини и у XXVII писму, Атанасију патријарху Антиохије када говори да је Јованов наследник на катедри Константинопоља Киријак, такође, имао *ѳрофану ѳиѳиулу*.²⁸

Интересантно је да папа у писму цару помиње један занимљив концепт значења екуменске титуле, а то је да она носи неку врсту опасности и преимућства над државном влашћу. Овакве импликације Григорије саопштава речима цару да се титула *сѳавила изнад досѳојансѳива ѳвоје имѳерије*.²⁹ Терминологију уздизања изнад државне власти, Григорије ће користити и у богословском диспуту оптужујући Цариград да се титулом уздиже изнад осталих Цркава, о чему говори наше следеће поглавље.

2.2. Богословска проблематизација титуле *οικογενικός* у XVIII посланици папе Григорија I

Папа пишући осамнаесту посланицу која је била упућена *браѳу* патријарху Константинова града, Јовану, подсећа га да када је узишао на *свеѳиѳено досѳојансѳиво* није користио *ѳоносно* и *ново име*,³⁰ а које сада жури

²⁶ *Gregory the Great*, стр. 691.

²⁷ *Ibid*, стр. 697.

²⁸ *Ibid*, стр. 784.

²⁹ *Ibid*, стр. 698.

³⁰ Узимање новог имена у Библији има етимолошке импликације — као прелазак у нови начин постојања. Код момента вавилонске побуне и речи да стечемо име, треба имати на

да иноваторно уведе. У XVIII посланици папа постављајући богословску проблематику улази у диспут са премисом да је патријарх Јован скренуо са **Свештеног Предања Цркве**. Готово поетичним речима Григорије почиње казивање приповести да је његов брат прихватајући нешто што је световно и ново, самим тим учинио оно што није до тада било универзални (католичански), па ни помесни обичај цариградске катедре.³¹ Почетак еклисиолошке проблематике по папи јесте наследовање апостолском и отачком Предању Саборне Цркве, кроз увођење еклисиолошке новине.

Нарушавање предањског кроз *власнољубиву* титулатуру по Двојеслову водило је даље у срж **еклисиолошког проблема**. Нова детерминизација — папа наставља — донела је *немир у читавој Цркви*, а разлог јесте да је један брат хтео да се узвиси над осталом браћом (читати: једна помесна Црква над свим осталим),³² и то је означавало васкрсење древног проблема у цркви Коринта, где су се делили ко је *Павлов, ко Ајолосов а ко Христѝов* (1Кор 1, 12), са циљем стицања неприродног ауторитета над осталом хришћанском браћом. Даље у посланици римски првојерарх интенциозно позива на тринаести стих Павлове Прве посланице Коринћанима, где Апостол поставља питање: *Зар се раздели Христѝос* (1Кор 1, 13), поручујући овим речима двоструку проблематику о раздељивању мистичног Тела Цркве које је Тело Христово, односно о импликацијама да:

а) Ова титула носи **потенцијал раскола** уводећи новину која носи консеквенце по читаву Пуноћу Цркве, јер непредањским моментом води ка прекиду општења Цркава међу собом;

б) Користи појам *dilaceration Corpus Domini*,³³ да би описао непредањски аспект који доноси титула унутар Тела Цркве, односно термилошки показује да се на еклисиолошком плану пројављује једна неприродност и својеврсна преграда која се неприродно назиђује у Тело и ограђује у њему, а није му својствена.

Поентирање при идентификацији еклисиолошког проблема *васељенске* титуле папа истиче најпре кроз православно исповедање једнакости свих апостолских (аутокéфалос) наследника:

уму да је у древним цивилизацијама добити ново име означавало и прећи у ново, другачије постојање: Јевтић, 2004, стр. 48–49. У том контексту је и Генесис када Господ говори Адаму да свему надене име, односно даје достојанство Праоцу да да задњи печат на стварање и тако постане састваралац Божији (Пост 2, 19), као и обећање Божије о новом имену Његових доследних следбеника (Отк 2, 17).

³¹ *Gregory the Great*, стр. 691.

³² Говор о једном патријарху у позицији предстојатеља помесне Цркве — као што је грузијанско-јерменска пракса поседовала назив католикоса (саборника) — представља истовремено говор о читавој пуноћи те Цркве, будући да њу првојерарх симболизује и рекапитулише као аутокéфалос њено јединство.

³³ *Gregory the Great*, стр. 692.

Сигурно Петар, први међу апостолима, он сам је члан Свете и Католичанске (Universalis) Цркве; Павле, Андреј, Јован — шта су они већ главе одређених заједница? А опет, сви су чланови под једном Главом (Христом).³⁴

Најпре можемо да приметимо у почетним речима исповедање схватања о Петровом примату међу осталим апостолима — а самим тим Римске Цркве међу другим помесним Црквама — али је интересантно да папа не само да Петра не зове главом, већ га заједно са осталима зове чланом (појединачним органом, честицом у склопу Тела Христовог). Дакле, све су помесне Цркве равноправне, њихови предстојатељи су у помесној пуноћи главе (автокефали), Петрова катедра првенствује међу равноправним члановима — и свима њима заједно је једна и универзална глава Христос. Исповедајући Христа као *универзалну главу Цркве*, Григорије еклесиолошки проблем повезује са **христолошком проблематиком**. Папином поставком Христос је Глава свог Тела, а самим тим и Universalis (Οικουµενικός) целе Цркве. Стога ако би се чланови Тела покушали покорити једном од чланова који се именује као нова глава universalis, *ујоредно њоред Христа*,³⁵ какав би се онда дао одговор Судји на *Последњем суду* за покушај узурпације титуле Христове? Ово питање постављено патријарху Јовану требало је да укаже на богоборачку опасност у наводном покушају да се преузме лична титула која припада само Судји, који је једини Universalis читаве васељене. Помињање Последњег суда исказује јасан **есхатолошки моменат**, и одређење титуле као личног достојанства које по папи припада једино Богочовеку — *Судији васељене*.

Еклесиолошке последице у схватању васељенског патријарха као *главе* Цркве папа помиње и у XX писму цару Маврикију³⁶ и у XXVII писму антиохијском патријарху.³⁷ Наиме, када би се хипотетички сматрало да је васељенски патријарх глава Цркве, шта би било када би он можда пао у јерес, будући да је — како папа вели — цариградска катедра била склона да производи не само јереси, већ и јересијархе, често пребивајући у јеретичким тенденцијама? Григорије даље пита, да ли то значи да би онда патријарх као гарант јединства целе Саборне Цркве личним падом повео са собом и читаву структуру, другим речима, да ли би његов пад био пад Цркве?

Потенцијални патријархов пад доводи нас до следеће богословске наратије папе, која користи светописамски симболизам пада. Враћамо се на XVIII посланицу. Да би указао на дубине наводне проблематике, папа се у дискурсу са патријархом компаративно користио **ангелологијом**, односно падом у анђеоском свету да би направио паралелу са уздицањем појма *васељенски* при цариградској катедри. Сумирајући да је *васељенски*

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid.

³⁶ *Gregory the Great*, стр. 698.

³⁷ Ibid, стр. 785.

титула само Судије васељене, казује да се најпре у анђелском свету десила при паду слична ствар, а то је да се један хтео уздићи изнад свих осталих и изједначити се са Богом — папа се служи Исаијиним стиховима (Ис 13, 14), о *уздицању ѿрона изнад свих звезда небеских*. Јасна је дакле, аналогија са уздицањем катедре Цариграда изнад остале браће, са врхунцем у титули којом наводно нико не би смео да се именује сем Господа. Системом теза — антитеза — синтеза, папа разјашњава анђелолошку аналогију. Звезде код Исаије представљају анђеле у тринаестом стиху четрнаесте главе, док код Јована у Откривењу анђелима се зову епископи Цркве, којима се Христос обраћа (Отк 1, 20). Папа разјашњава казујући: *Шта су ейискоии Кайтоличанске Цркве, неіо звезде (свейиіла) небеса*.³⁸ Јасне су даље импликације са киме би се патријарх Јован поредио као онај који жели да се постави изнад звезда (у анђелологији — анђела, у еклисиологији — епископа).

Развијајући теолошку дубину проблематике папа упозорава патријарха где води следовање ономе *који је древни нейријашељ*. Презентује **онтолошко-етичке и антрополошке консеквенце** уколико се у гордости следеје ономе који преварио (усмртио) *Агама и њему здружену Еву*, и који је побио децу Јовову, јер је *краљ ѿноса (анѿиххристѿ) близу*.³⁹ **Ауторитетом светописамских цитата** Григорије Јована позива да усвоји понизност. Упозоравајући да је Христос прешавши сав икономијски пут спасења, окусивши чак и смрт био у кеносису, односно понижењу, па Григорије упозорава Јована да одустане од титуле, *јер ейискоии следују Ономе ко се ѿонизио, а не ономе који је (узалудно) ѿокушао да се узвиси*.⁴⁰

2.3. Папина замерка о недостатку апостолског порекла катедре Цариграда

Канонска замерка коју је папа Григорије истицао према цариградској столици била је та да се она усуђује назвати *Universalis*, а да нема чак ни **апостолско порекло катедре**. Овај аргумент је први потегао папа Лав I да би објаснио зашто не прихвата 28. халкидонски канон.⁴¹ Помињући овај аргумент Григорије говори о директној сукцесивности Петрове столице коју Рим носи, а коју Нови Рим уопште не поседује.⁴²

³⁸ *Gregory the Great*, стр. 692.

³⁹ *Ibid*, стр. 693.

⁴⁰ *Ibid*, стр. 694.

⁴¹ Dvornik, 1958, стр. 98.

⁴² Demasopoulos, 2009, 608–609. У доцнијим временима развија се схватање како је Константинопољска катедра столица Андреја Првозваног. Ово свакако није случајно будући да је Андреј био рођени брат апостола Петра, те би на тај начин сликовито Исток показао Западу да су Рим и Цариград два брата рођена од Римског царства. Такође је интересантна симболика да Кифа носи латинско име Петар, дом његов брат има јелинско име Андреј показујући, такође, на плану царства етничке постулације Латина на Западу и доминантног јелино-јелинистичког етничитета на Истоку. У том смислу можемо препознати

2.4. Григоријево схватање о петровским катедрама

Демакопулос, разматрајући последице Григоријевог протеста, са правом закључује како је папина епистоларна полемика довела до развијања Петровог првенства као **principatum-a** западног насупрот источних патријараха.⁴³ Григорије I признаје јустинијановски систем Цркве подељен у **пет великих патријаршијских катедри** које заузимају посебно и примарно место испред осталих аутокефалних помесних Цркава. Ипак, кроз његов диспут са Цариградом исијава не само посебно истицање римске столице већ и веза Рима са Антиохијом и Александријом преко апостола Петра. Није без разлога папа покушао да ове две патријаршије придобије на своју страну у неспоразуму са Јованом Посником.⁴⁴ Разлог због кога се трудио на томе плану није био само значај ових катедри по диптиху јер су долазиле одмах иза Константинова града, дакле, најпре Александрија, па онда Антиохија, већ и томе, да папа њих гледа на посебан начин — као трајно везане Петровим наслеђем. Док себе и римски трон посматра као директне **наследнике Петрове**, Антиохију гледа као Петром основану катедру, а Александрију као индиректну (преко Светог јеванђелисте Марка, Петровог ученика).

У погледу на Константинопољ Григорије му је замерао да нема наследство апостолске катедре, а епизода где нема већих тенденција да се Јерусалимска патријаршија нарочито придобије у диспуту, указује још једним елементом, да је постојала нарочита перцепција Антиохије и Александрије као петровских цркава према Риму. Могли бисмо чак да закључимо да је била могућа перцепција тресархије (**Петрових катедри — Рим, Антиохија — Александрија**) унутар пентархије, и још шире међу свим помесним Црквама. У Писму александријском патријарху (VII, XXXVII), папа без сумње развија тресијархијско учење о устројству примата у еклесиологији

и тендециозност звања цара Константина Равноапостолним у богослужбеној рецепцији и Предању Источне Цркве, јер би на тај начин цар оснивач Константинопоља уједно био и оснивач у Духу Светом и апостолства Константинопољске Цркве: Ердељан, 2013, стр. 77. Трећи аспект који Цариград почиње да баштини јесте да је он не само *царски праг* већ и *Царичин праг*, мисли се свакако на патронат Пресвете Богородице. Идеја Константинопоља као Теотокополиса јавља се полако од седмог века и чудесног издављења града од напада Авара и Словена, а после се кроз житије светог Андреја Јуродивог пројављује идеја града под Богородичиним покровом. На овај начин Рим који се позивао на патронат Петров био је у сенци достојанства Константинопоља који је себе сматрао градом под заштитом Мајке Божије, као оне која је прва до престола Небеског Цара и Молитвеница за спас читавог људског рода. Mango, 2000, стр. 23. О историјским димезијама настанка Богородичиног покровитељства Цариграда погледати: Острогорски, 1997, стр. 117; о духовно-историјском значају погледати: Поповић, 2019, стр. 656.

⁴³ Demasopoulos, 2009, стр. 621.

⁴⁴ Григорије је упустио циркуларну посланицу троновима Александрије и Антиохије у којима моли да никога не зову Universalis — епископом: Epistle, V, XLIII, *Gregory the Great*, стр. 711–714.

Цркве која почива на петровском систему. **Прави сликовиту аналогију петровске еклисиологије са тријадолошком терминологијом.** Тријадолошки аспект Три Личности Једног Бога симболички користи да би описао три апостолске (петровске) столице које се уједињују у Једну:

Стога, док има много уважених и истакнутих (катедри) апостола, столица Првенствујућег Петра, од апостола је једина саздана као меродавна у ауторитету, која је у Тројици уједињена у Једну.⁴⁵

Овај концепт после Григорија није заживео, и није посебно разрађен од стране папе, будући да он, ипак, не одриче пентархијски систем, али на основу овога цитата и других посланица које казују о петровским катедрама види се слика јасног и интересантног концепта примата тројице, односно три апостолске столице Саборне Цркве (где би Рим имао монархију), као иконизације тројичних односа у Једном Богу. Овај систем казује да Јустинијанов модел прихваћен у Цркви, да четири велике престонице плус по части пети Јерусалим чине пентархију следећу државном уређењу, треба моделирати тресијархијским системом који:

а) **Почива на Петру**, на ауторитету епископске катедре која има петровско порекло, при чему Рим има свагда неоспориву монархију;

б) **тресијархијски систем тројице** у еклисиолошком систему Цркве, њеном првенству и диптиху иконизовао би Тројични однос, у коме је *Тројица уједињена у Једно (Једно)*.

Како нам казује XXVI писмо папе посебну част чини катедри Антиохије као петровској када патријарху антиохијском Анастасију шаље *кључеве светиої Пеџра*, односно реликвију која има чудотворно и исцелитељско дејство на болне.⁴⁶ Григорије у LX посланици пише александријском патријарху Евлогију, да је Марко дошао да проповеда у Александрију и рашири Јеванђеље по Петровом налогу, те да он (Григорије) *йредседава на сїолици ученика (аїосїолскої) збої учийшеља (Пеџра), а ши над сїолицом учийшеља (ейискоїа, йаїријарха) збої ученика (Пеџрової)*.⁴⁷ На овај начин Двојеслов имплицира да поред тога што Александрија као петровска катедра има посебну част и место у Цркви, она ипак зависи од Римске катедре у корелацији петро-марковског односа: **учитељ — ученик**.⁴⁸

⁴⁵ Ibid, стр. 796.

⁴⁶ Ibid, стр. 546. О антиохијском одговору да нема ништа спорно у титули васељенски у константинопољској титули, погледати: Demasopoulos, 2009, стр. 612.

⁴⁷ Epistle LX, *Saint Gregory the Great*, стр. 759.

⁴⁸ Имајући на уму реалност да је Римска патријаршија у доба папе Григорија апсорбовала автокефалне цркве Галије, Британије, Илирика и Картагинску архиепископију Африке она је на тај начин дошла у непосредни, територијални контакт са Александријским патријархатом. Територијална линија јурисдикције је пратила стару поделу Конзулске Африке (Запад) и Киренаике (Исток) која је одувек била Египатском архиепископу подручна област. Могуће да су ове папине речи о једној врсти зависности, и ауторитета Рима над Александријом можда схваћене као забрињавајуће у Александрији која је увек снажно

Оно пак што је чинило кључни моменат јесте да Антиохија и Александрија нису виделе ништа спорно или неканонски у васељенској титули Цариграда,⁴⁹ и да су уствари служиле као умирујући фактор који је послужио као медијатор и гарант мира Старог и Новог Рима.

3. Етимолошки кључ

Титула *oikouμενικός* коју преводимо са титулом екуменски, односно васељенски на латински је била преведена појмом *universalis*. Већ смо поменули како је васељенски у смислу сазивања свеопшних сабора Цркве означавало мундијални карактер, и латински превод *universalis* би таквом схватању најбоље одговарао.

Међутим, јелински израз екумена може да има мултиетимолошке импликације, и вишезначне појмове, у дословној форми најближа је изразу „све насељене земље“, будући да реч *oikos* (старојелин. *oikos*) означава кућу, односне њене становнике. Византинци ће своју државу и Цариград често звати центром васељене и *градом који царује јошово целим светом*.⁵⁰ Опет, нису сматрали себе господарима читавог света у државном па ни у црквеном смислу, већ просто да су на неки начин као хришћанска империја и њена патријаршијска катедра центар васељене. Папа је титулу схватио као универзалну у најгрубљем могућем смислу зато и не чуди његова снажна реакција. Са временом и кроз преписку са источним патријаршијама, као и са сабирањем утисака његовог емисара Сабатинијана, папа и даље протествује против титуле у смислу првенства у Цркви, али не инсистира на тешким еклисиолошким последицама титуле.

4. Закључак

Васељенска титула која је ушла у титулатуру патријарха империјалног Константинопоља у VI веку створила је богословско-полемички диспут који је отпочео папа Григорије Двојеслов забринувши се да титула уноси последице по богословско устројство Саборне Цркве. Својом осамнаестом посланицом упутио је богословску критику титуле, која је по његовом мишљењу стварала еклисиолошки проблем са христолошким импликацијама, будући да се васељенски, односно универзални патријарх титулом издвајао као *Caput Ecclesiae* мимо Христа. Опет из папиних полемичких писама извире реалност да је титула световног порекла те је, стога, потребно

штитила и уздизала права свога папе-патријарха. У светлу овакве перцепције онда не би чудила александријска тиха подршка Константинопољу у ношењу *васељенске* титуле архиепископа царског града Византије. Такође, александријска катедра је трпела прву линију борбе са монофизитском јереси, а константинопољска царска влада и патријарашка катедра била јој је главни ослонац у тој борби.

⁴⁹ Demasoroulos, 2009, стр. 620.

⁵⁰ Поповић, 2019, стр. 651.

одбацити као ствар овоземаљске сујете. У Григоријеву полемику са Јованом Посником биле су умешане катедре Антиохије и Александрије, и према њима је папа развијао једну врсту петровске еклисиологије, односно првенства у Цркви, које би почивале на три именоване катедре, у којима би Рим имао фиксно првенство. Став Антиохије и Александрије је био помирујући и оне нису виделе проблеме у васељенској титулатури Цариграда.

Проблем око титулатуре је био етимолошког карактера јер се на латински преводио појмом *universalis*, и папа је посумњао да патријарх Новог Рима не само да жели увести примат и над Римом, већ и да се као Глава Цркве уздигне изнад свих епископа. Папине сумње нису се показале као оправдане јер константинопољски патријарх није имао за циљ да наметне своју власт на универзалном нивоу, већ је више његова титула означавала првенствујућег на Истоку, и као патријарха царског града Византије — која се опет са своје стране сматрала васељенским царством хришћана.

Оно што можемо да закључимо да је било срж сложене проблематике око поимања титуле васељенски, јесте био проблем поимања 28. канона Халкидонског сабора који Цариград изједначава са Римом. Наиме, на Истоку се ово усвојило те није ни било проблема да се васељенска титула царског града прихвати, док Запад никада није признао реалност 28. канона и сматрао је да је Рим у диптиху испред Константинопоља и да има право првенства у целој Цркви.

Извори

- Јевтић, А. (пр.) (2005). *Свешћени канони Цркве*. Београд: Епархија захумско-херцеговачка и приморска.
- Крштењски символ Иполита Римског. (2002). У А. Јевтић (пр.), *Дела айосћолских ученика* (стр.). Врњачка Бања — Требиње: Братство Светог Симеона Мироточивог.
- Mansi, J. D. (1759–1798). *Sacrorum Conciliorum Nova et Aplissima Collectio*. Florence-Venice.
- Милаш, Н. (1896). *Правила Православне Цркве с ѿумачењима*. Књига II. Нови Сад.
- Register of the Epistles of Saint Gregory the Great*, доступно на www.documentacatholicaomnia.eu

Литература

- Вранић, В. (2010). Ауторитет Васељенског патријарха у Православној Цркви: Историјско-канонска анализа. *Зборник радова визанћолошкој инсћићуића*, XLVII, 300–321.
- Demacopoulos, G. (2009). Gregory the Great and the Sixth-Century Dispute Over the Ecumenical Title. *Jurnal of Theological Studies*, 70, III, 600–621.
- Dvornik, F. (1958). *The Idea of Apostolicity in Byzantium and Legend of the Apostle St. Andre*. Cambridge: Cambridge Library.
- Ђаковац, А. (2018). *Небески Јерусалим и секуларно царсћиво — Оілеги о Цркви и секуларизму*. Београд: Хришћански културни центар.
- Ердељан, Ј. (2013). *Изабрана месћиа: Консћруисање Нових Јерусалима код ѿравославних Словена*. Београд: ПБФ.
- Зизјулас, Ј. (1997). *Јединсћиво Цркве у Свешћој Евхарисћији и у Ећискоју у ѿрва ѿри века*. Нови Сад: Беседа.
- Зизјулас, Ј. (2001). *Еклицсиолошке ѿеме*. Нови Сад: Беседа.
- Зизјулас, Ј. (2008). *Јелинизам и хришћансћиво*. Београд: Хришћански културни центар.
- Зизјулас, Ј. (2013). Света Евхаристија и Црква. У Г. Гајић (пр.), *Лићуріјско доіословље, Савремени оілеги* (стр. 13–36), Београд.
- Јанарас, Х. (2004). *Исћина и Јединсћиво Цркве*. Нови Сад: Беседа.
- Јевтић, А. (пр.) (2004). *Књића Посћања*. Београд.
- Kongar, I. (2014). *Devet vekova kasnije*. Beograd: Beogradska nadbiskupija.

- Мајендорф, Ј. (1998). *Православна Црква јуче и данас*. Београд: Православни богословски факултет Српске православне Цркве.
- Мајендорф, Ј. (2008). *Живо Предање*. Крагујевац: Каленић.
- Mango, С. (2000). Constantinople as Theotokoupolis. У М. Vasilaki, М. Benaki, *Mother of God, Representations of the Virgin in Byzantine Art* (стр. 17–25). Milano: Skira.
- Матић, З. (2011). Однос Цркве и државе у периоду одржавања Првог васељенског сабора. *Црквене студије*, 8, 243–262.
- Острогорски, Г. (1997). *Историја Византије*. Београд: Народна књига Алфа.
- Поповић, Ј. (1912). *Оића црквена историја*. Сремски Карловци.
- Поповић, Р. (2002). *Васељенски сабори — Одабрана докуменћа*. Београд: Центар за Хришћанске студије.
- Поповић, Р. (2019). Прва беседа Фотија најсветијег архиепископа Константинополиса поводом напада Руса. *Теолошки погледи*, 3, 639–656.
- Схоластик, С. (2002). *Историја Цркве*. Шибеник: Епархија далматинска.
- Фидас, В. (2018). *Канони и дијалої: Теолошка разматрања савремених тема*. Београд: Отачник — Бернар.
- Flechner, R. (2015). Pope Gregory and the British: Mision as a Canonical Problem. У Н. Bouget, М. Coumert, (eds.), *Histoires des Bretagnes*, 5, 47- 65.

Slaviša Tubin

Christian Cultural Centre dr Radovan Bigović, Belgrade

**Primacy of Church in the light of the appearance of *Οικουμενικός*
in the title of the Patriarch of Constantinople:
Protests of Pope Gregory I Dialogos to Patriarch John IV Faster**

The sixth century was a time of still-existing imperial unity and complete unity of Universal Church. Pope Gregory the Great was worried that this unity could be broken by adoption of title *οικουμενικός* in the Constantinople by Patriarch John IV Faster. In the West this title is translated with the term of *universalis* and in language differences it is understood that Constantinople patriarch wants to be the head of the Whole (Universal) Church. Pope Gregory begins to strongly protest and to demand that the patriarch reject the title *οικουμενικός* as a profane addition. Theological problematization of the title was created in dispute between Old and New Rome. Pope considered that addition of title brings canonical problem and danger of schism. But he saw greatest danger in the Ecclesiological and Christological consequences. They implied that *οικουμενικός* makes patriarch as the Head of Universal Church instead of Christ and makes dilaceration Corpus of the Lord. Through the mediation of the Eastern Patriarchs and clarification of the etymologically key pope preserves Ecclesial Unity.

Key words: Gregory I Dialogos, John IV Faster, title, *οικουμενικός*, *universalis*, dispute, ecclesiological consequences.

Датум пријема чланка: 24. 03. 2021.

Датум прихватања чланка за објављивање: 28. 10. 2022.